

La tesi d'Olga Cardona fa una proposta de regulació de l'acolliment en la quarta part dels milloraments, la figura jurídica més antiga i desconeguda del Dret pitiús

L'estudi *El pacto capitular ibicenco de acogimiento en la cuarta parte de los milloraments*, defensat a la UIB, aprofundeix en aquesta clàusula pròpia dels capítols matrimonials eivissencs per la qual el futur marit promet a l'esposa una quarta part del que augmenti el seu patrimoni durant la vida en comú

Palma. Març de 2012

La tesi doctoral d'Olga Cardona Guasch, defensada a la Universitat de les Illes Balears, aprofundeix en l'acolliment en la quarta part dels milloraments, una de les institucions jurídiques més antigues que es conserven a les Pitiüses, que mai no ha estat regulada i que s'ha confós sovint amb el règim de societat de guanys del Dret castellà. La recerca d'Olga Cardona fa una proposta de regulació d'aquesta clàusula i n'aclareix l'origen tarragoní vinculat a la conquesta catalana de les Pitiüses del segle XIII. L'estudi *El pacto capitular ibicenco de acogimiento en la*

La investigadora Olga Cardona, autora de la tesi. Foto: UIB

cuarta parte de los milloraments l'ha dirigit la doctora M. Pilar Ferrer Vanrell, catedràtica de Dret Civil del Departament de Dret Privat de la Universitat de les Illes Balears.

Mitjançant l'acolliment en la quarta part dels milloraments, el futur marit promet a l'esposa una quarta part del que augmenti el seu patrimoni amb les millores, compres i altres adquisicions oneroses que realitzi durant la vida en comú. Aquesta promesa nupcial es fa efectiva un cop dissolt el matrimoni: si l'home mor, els seus hereus hauran de satisfer en metàl·lic la quarta part dels milloraments a la vídua; en cas de premoriència de la dona, el marit pagarà els milloraments als hereus d'aquella.

Una institució poc estudiada

L'acolliment en la quart part dels milloraments mai no ha estat regulat. A la manca de regulació legal s'afegeix l'escassa atenció dels estudiosos, que s'han limitat a identificar-lo amb el règim de societat de guanys, entenent que és una variant del règim econòmic matrimonial castellà. Des d'aquesta perspectiva, a Eivissa els milloraments, en lloc de distribuir-se per meitat entre els cònjuges, es reparteixen a raó de tres quartes per al marit i la part restant per a la muller. Admetre aquesta afirmació comporta reconèixer que la dona acollida és propietària de la quarta part dels béns comprats pel marit quan, en realitat, els cònjuges que han pactat l'acolliment han tingut sempre la ferma convicció d'estar en separació de béns.

La confusió de l'acolliment pitiús amb la societat de guanys castellana suscita l'escepticisme de l'autora de la tesi, advocada i professora associada del Departament de Dret Privat de la UIB a la Seu universitària d'Eivissa i Formentera, que amb aquest treball aprofundeix en l'evolució històrica del Dret eivissenc, mitjançant l'anàlisi d'una institució present a l'illa des del segle XIII fins als nostres dies i que és la figura més antiga i també la més desconeguda pels mateixos juristes locals.

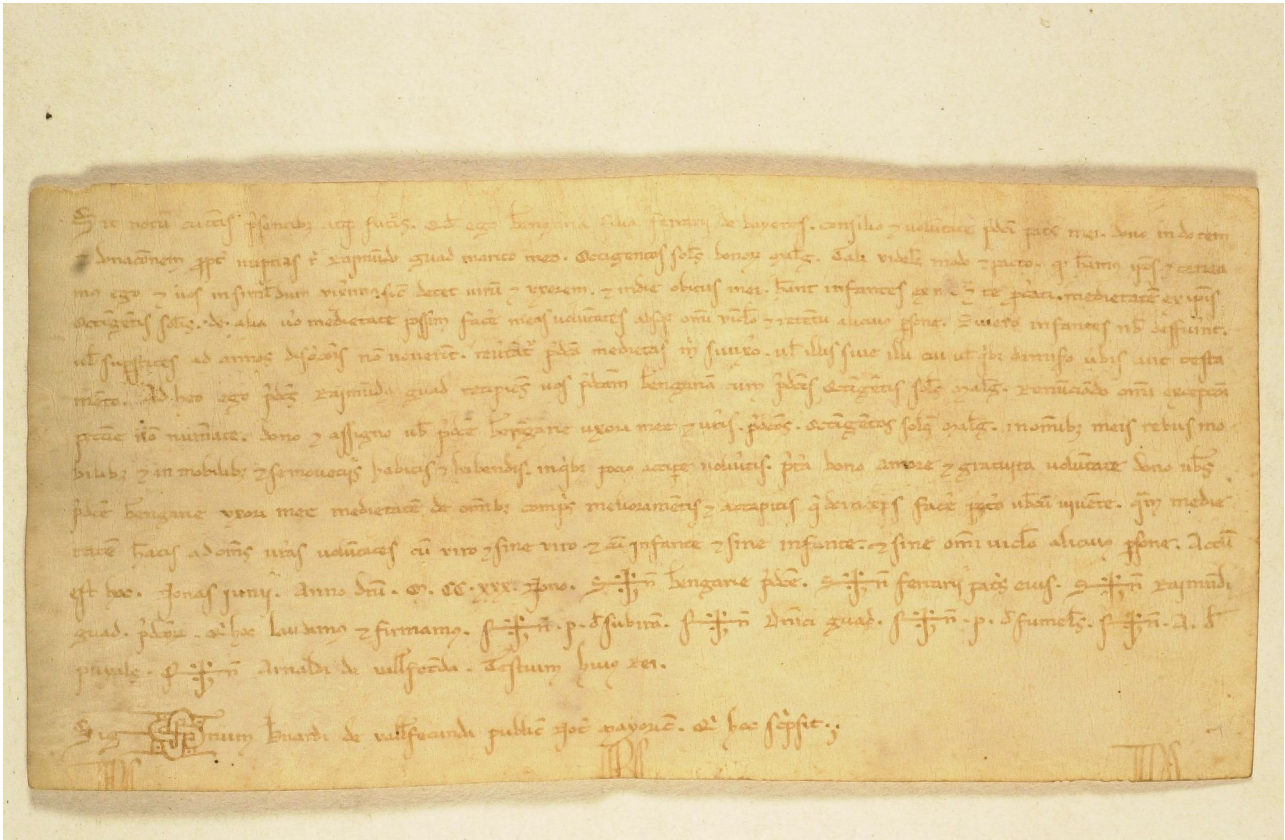
La manca de bibliografia específica ha estat un important obstacle per dur a terme aquesta tasca. Per això la informació s'ha extret fonamentalment dels arxius balears. La investigadora ha examinat prop de mil documents, entre capítols matrimonials, testaments, liquidacions hereditàries i expedients judicials. La utilització del mètode històric fa d'aquesta tesi una novetat en els estudis de Dret civil pitiús, no només perquè és un estudi monogràfic sinó sobretot perquè és el primer que adopta una àmplia perspectiva cronològica en l'examen d'una figura jurídica autòctona. A banda del seu indubtable interès històric, aquesta tesi fixa unes bases per desenvolupar el Dret civil balear en futures reformes legislatives.

Origen històric

La tesi es divideix en tres parts ben diferenciades. La primera versa sobre l'origen històric de l'acolliment a la quarta part dels milloraments i consta de tres apartats, relatius respectivament a les circumstàncies d'aparició d'aquesta pràctica a Eivissa, als seus precedents històrics remots i als immediats. De les fonts consultades destaquen tres documents medievals on es conté l'acolliment, encara que en distintes proporcions. Cal subratllar la importància d'aquestes troballes. En primer lloc, perquè una de les escriptures, localitzada a l'Arxiu del Regne, documenta uns espòlts eivissencs de 1276, mentre que fins ara els més antics que es coneixien eren els de l'Arxiu de Protocols d'Eivissa, que es remunten al 1600. A l'esponsalici eivissenc de 1276 Berenguer Albert promet donar a la seva promesa, Maimona Cupineda, la cinquena part dels milloraments que faci en vida d'ella.

Els altres dos documents amb acolliment també es conserven a Mallorca, però el més destacable és que varen ser signats per mallorquins, la qual cosa demostra que l'acolliment també fou conegut a la més gran de les Balears: es tracta d'un esponsalici palmès de 1239, trobat a l'Arxiu Capitular, en què el futur marit, Ramon Gual, promet a Berengària de Bayeres la meitat de les millores, compres i acptes que faci durant el matrimoni; l'altre espòlit mallorquí dotat d'acolliment es conserva a l'Arxiu del Regne, fou atorgat a Lluçmajor el 1332, i documenta l'acolliment que el contraient Pere Cirerol promet a Blanca de Pont, en la quarta part de les millores, compres i adquisicions oneroses. Dels llinatges dels atorgants, d'ascendència catalana, es desprèn que és una pràctica no gestada a les Illes sinó en terres peninsulars, molt probablement al Principat de Catalunya, des d'on va ser implantada a les Balears pels repobladors cristians, arran de la conquesta del segle XIII. La circumstància de no haver trobat més mostres d'acolliment a Mallorca posteriors al de 1332, evidencia que la pràctica introduïda pels colons catalans va arrelar fortament a Eivissa, mentre que a Mallorca aviat caigué en complet desús. Per això aquesta institució avui és privativa del Dret de les Pitiüses.

L'estudi dels antecedents remots de l'acolliment condueix a afirmar la seva filiació visigòtica. Se citen dos preceptes del *Liber iudiciorum* com a possibles precedents normatius: la Llei 3.1. 5 o llei *Cum de dotibus*, reguladora del dot que el marit constituïa a favor de la muller i que comprenia, entre d'altres elements, una part de la fortuna futura, i la Llei 4.2.16 o llei *Dum Cuiuscumque*, que preveu un criteri de distribució dels guanys obtinguts durant el matrimoni, proporcional al cabdal que tenia cada cònjuge a l'inici de la vida en comú.

Pergamí conservat a l'Arxiu Capitular de Mallorca, on consta, per còpia, l'esponsalici de Ramon Gual i Berengària de Bayeres, signat a Palma en 1239. En aquest document nupcial Ramon promet a la seva futura esposa, Berengària, la meitat dels milloraments que faci en vida d'ella. És la manifestació més antiga a les illes de l'acolliment en els milloraments.

Procedència tarragonina

L'autora fa una passa més i sosté que l'acolliment és una reminiscència visigoda que va subsistir al sud del Principat de Catalunya. L'anàlisi dels precedents normatius immediats de l'acolliment constata la seva procedència tarragonina, ja que un codi medieval, el *Llibre dels Costums de Tortosa*, es fa ressò d'una pràctica que devia ser freqüent en terres tortosines i, probablement, arreu del sud català: la participació de la dona en els milloraments del marit sempre que ell ho hagués manifestat així a la carta de les núpcies (CT. 8.1.5). Aquesta declaració marital no és més que l'acolliment, i la *carta de les núpcies* on es consigna aquesta declaració no són més que els espòlits. Es confirma la procedència tarragonina de l'acolliment per la identitat quasi absoluta que presenta amb el pacte d'associació a compres i millors, que acostumava a inserir-se en els capítols matrimonials de la comarca del Camp de Tarragona.

L'autora reforça aquesta teoria amb un fet històric: un cop conquerides, les tres quartes parts de les Pitiüses romangueren sota el domini de l'Església de Tarragona, que hi exercí facultats dominicals, normatives i jurisdiccionals. L'Església tarragonina podria, doncs, haver patrocinat l'assentament a Eivissa d'importants grups humans procedents del sud del Principat, on aquesta pràctica estava arrelada. Aquesta és una hipòtesi que es deixa apuntada per a propers treballs d'investigació que aprofundeixin en l'estudi dels moviments migratoris derivats de la conquesta cristiana de les Pitiüses. Cal recordar que aquesta empresa bèl·lica fou encapçalada el 1235 per Guillem de Montgrí, aleshores arquebisbe electe de Tarragona.

Característiques de l'acolliment eivissenc

La segona part de la tesi és un estudi dels trets de l'acolliment eivissenc, que pren els documents nupcials de les diferents èpoques i analitza els efectes que ha desplegat el pacte, durant i després del matrimoni. Interessa especialment la liquidació dels milloraments i la qüestió de la seva naturalesa jurídica, per tal de determinar si l'acolliment pot considerar-se un vertader règim econòmic matrimonial i, en cas afirmatiu, si és un règim de comunitat o de separació. El tractament d'aquestes qüestions resulta imprescindible per abordar-ne una altra: és l'acolliment una *sociedad de gananciales* sui generis? De la tasca realitzada es conclou que, malgrat haver-se identificat amb la societat de guanys, l'acolliment és una institució ben diferent. En el treball s'exposen les claus d'aquesta tendència assimiladora: la generalització de l'ús de l'espanyol en els documents notariais des de mitjan segle XVIII, la formació castellana dels notaris i la codificació civil del segle XIX. Aquests factors, però, no han arribat a distorsionar l'autèntica fesomia de l'acolliment, el qual mai no ha generat una comunitat d'adquisicions entre els esposos.

L'estudi de l'acolliment en el decurs de la seva evolució històrica obliga a analitzar dues clàusules que han integrat, almenys en aparença, la promesa d'acolliment en els milloraments: l'acolliment en la meitat dels draps de cambra i l'acolliment en el vestit de plor. Amb l'acolliment en la meitat dels draps de cambra el marit garantia a la dona la recuperació, a la dissolució del matrimoni, d'una part dels béns d'ús ordinari que ella introduïa a l'habitatge conjugal, és a dir, d'una part de l'aixovar. Cal concloure que es tracta de la mateixa institució que la *part de cambra* mallorquina, també anomenada "les robes de lli i llana", de la qual es fan ressò els doctors Canet, Mesquida i Zaforteza, a la Recopilació de 1622. A més de l'interès històric de la figura, l'autora reivindica el seu paper com a precedent històric del dret del vidu al parament domèstic, actualment previst a l'article 3 de la Compilació per als matrimonis mallorquins i menorquins, i incomprendible, no reconegut als matrimonis pitiusos.

Quant a l'acolliment en el vestit de plor, se'n fa un estudi a partir dels espòlits i testaments d'homes casats, d'on resulta que era una obligació establerta pel marit a càrrec dels seus hereus de proveir la vídua d'una indumentària adequada al seu estat civil, econòmic i social. S'apunta la hipòtesi que aquest acolliment sigui una reminiscència de l'any de plor, benefici vidual arrelat al Principat de Catalunya, al Regne de València i a Mallorca. L'autora addueix un document eivissenc del segle XIV, trobat a l'Arxiu del Regne, on s'esmenta el crèdit d'un teixidor, Pere Treseres, contra els hereus del difunt Andreu Serra, "per draps de l'any de plor" de Brunissenda, la seva vídua.

Proposta de regulació

La tercera part de la tesi conté una proposta de regulació de l'acolliment que a més, forma part de l'esborrany d'Avantprojecte de Llei de règim Patrimonial del matrimoni, actualment a punt de tramitació parlamentària. Aquest esborrany fou redactat per la Comissió Assessora de Dret Civil Balear, de la qual l'autora és vocal. La proposta configura l'acolliment com un règim econòmic de participació en guanys: durant la seva vigència es manté la separació de patrimonis, i un cop extingit, s'ha de pagar al cònjuge acollit la quarta part dels milloraments obtinguts fins aleshores per l'altre. Les principals novetats que presenta, si es compara amb l'acolliment tradicional i purament consuetudinari, són dues: que el cònjuge acollit no ha de ser necessàriament la dona, i la possibilitat d'establir-lo amb caràcter unilateral o bé recíproc: en el primer cas, només un dels cònjuges fa partícip a l'altre en els seus milloraments; en el segon cas, tots dos pacten l'acolliment a favor de l'altre, de manera que el creditor dels milloraments serà, finalment, aquell que hagi prosperat menys durant el règim. La proposta conté regles per quantificar els milloraments i una disposició transitòria que preceptua l'aplicació de les seves normes liquidatòries als matrimonis que haguessin pactat l'acolliment abans de l'entrada en vigor de la Llei.

Referència de la tesi

Títol: El pacto capitular ibicenco de acogimiento en una cuarta parte de los «milloraments»

Autor: Olga Patricia Cardona Guasch

Programa de doctorat: Dret Privat

Àrea de coneixement: Dret Privat

Departament: Dret Privat

Directora: Maria Pilar Ferrer Vanrell

Qualificació: Excel·lent cum laude

Membres del tribunal

President

Dr. Ferran Badosa Coll
Departament de Dret Civil
Universitat de Barcelona

Secretari

Dr. Miquel Coca Payeras
Departament de Dret Privat
Universitat de les Illes Balears

Vocals

Dra. María del Carmen Gete-Alonso y Calera
Departament de Dret Privat
Universitat Autònoma de Barcelona

Dr. Joan Egea Fernández
Departament de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Dr. Santiago Espiau Espiau
Departament de Dret Civil
Universitat de Barcelona

Publicacions relacionades

CARDONA, O. «Los espòlits. Lección 19». a FERRER VANRELL, M. P. (Dir.), *Lecciones de Derecho Civil Balear*, Col:lecció Materials Didàctics, 82. Edicions UIB, Palma, 2003.

CARDONA, O. «El régimen económico local de acogimiento en una cuarta parte de los *milloraments*. Lección 23». a FERRER VANRELL, M. P. (Dir.), *Lecciones de Derecho Civil Balear*, Col:lecció Materials Didàctics, 82. Edicions UIB, Palma, 2003.

CARDONA, O. «La institució pitiüsa de l'acolliment en una quarta part dels milloraments». Premi Luis Pascual González, 2004. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, VII. Palma, 2004.

CARDONA, O. «El régimen económico local de acogimiento en una cuarta parte de los *milloraments*», a LLEDÓ, F. i FERRER VANRELL, M. P. (coord.) *Los regímenes económicos matrimoniales en los derechos civiles forales o especiales*, Dykinson, 2011.

CARDONA, O. «Las capitulaciones matrimoniales en la Compilación de Derecho civil balear», a LLEDÓ, F. i FERRER VANRELL, M. P. (coord.) *Los regímenes económicos matrimoniales en los derechos civiles forales o especiales*, Dykinson, 2011.

CARDONA, O. «Balanç de l'aplicació de la Compilació a Eivissa i Formentera», a FERRER VANRELL, M. P., MASOT, M., SEGURA, LI. J. (coord.). *El dret viscut. 50 anys de la Compilació de Dret Civil de les Illes Balears (1961-2011)*. Lleonard Muntaner Editor. Palma, 2011.